

HEDERSRE

VÅLD OCH FÖRTRYCK

*Många drömmer om att resa
utomlands. Andra drömmer om
att slippa resa utomlands.*

Många ungdomar riskerar att hindras från att leva det liv som de har rätt till enligt både svensk lagstiftning och barnkonventionen. Det handlar om barn och unga som växer upp i familjer som kraftigt begränsar deras frihet, som hindrar dem från att göra saker de har rätt till och tvingar dem att göra saker som de inte vill. Som till exempel att föras utomlands och giftas bort mot sin vilja.

Ett liv fritt från förtryck och våld är en rättighet. Men det gäller att upptäcka dem som är utsatta för att samhället ska kunna hjälpa dem att tillvarata sina rättigheter. Du som arbetar i skolan och träffar ungdomar dagligen har en unik möjlighet just när det gäller att upptäcka utsatta ungdomar och att hjälpa dem att komma i kontakt med ansvariga myndigheter. Men hedersrelaterat våld och förtryck kan vara både svårt att upptäcka och komplicerat att hantera. När du har läst den här informationen är det vår förhoppning att du ska veta mer om vad du ska vara uppmärksam på – och vad du ska göra om du upptäcker att någon är utsatt.

*”Jag hade en kvart på mig
att komma hem från skolan.
Annars fick jag stryk.”*

Shazia är 17 år och lever i skyddat boende. Hon har brutit med sin familj efter att ha misshandlats både fysiskt och psykiskt i många år. Får familjen tag i henne är risken stor att de tar henne till hemlandet och gifter bort henne.

Eller att de dödar henne.

Shazia heter i själva verket något annat. Personen på bilden har ingen anknytning till texten.

– Jag stack hemifrån för två år sedan. Under den tiden har jag bott på mer än tio ställen. Men jag var tvungen att lämna min familj som misshandlade mig både fysiskt och psykiskt.

Shazia kommer från en stad någonstans i Sverige och heter egentligen något annat. Men det spelar ingen roll, för hennes historia är långt ifrån unik. Många unga flickor råkar ut för ungefär samma saker och lever, precis som Shazia, under dödshot.

– Jag började bli medveten om att något var fel ganska tidigt. Jag blev familjens svarta får. Min pappa slog mig och tryckte ner mig. ”Du är så ful” kunde de säga, min mamma också. Hon ingrep aldrig när pappa slog mig, inte ens när han slog mig så mycket att jag hade behövt åka till sjukhus. Min lillasyster tröstade mig och hämtade bandage ibland. Mina äldre syskon skulle hålla koll på mig.

Min storebror fick göra som han ville, han struntade i skolan och kom

så småningom in i kriminella gäng. Så det blev framför allt min storasyster som bevakade och kontrollerade mig, och hon fick många fördelar av det. Hon var på deras sida. Hon anpassade sig. Jag var inte likadan. Det fick jag lida för.

TRÄFFADE POJKVÄNNEN I SMYG

– Jag hade ingen frihet, och kunde få stryk för minsta anledning. Jag hade en kvart på mig att komma hem från skolan. Kom jag senare än så fick jag stryk, antingen av mamma eller pappa, eller båda.

– När jag hade rymt hemifrån var det min storasyster som kontaktade mina klasskompisar för att försöka ta reda på var jag var. Hon försökte övertala mig att komma hem genom att ge mig dåligt samvete för att mamma och pappa var så ledsna.

– Jag hade också en kille, men honom fick jag träffa i smyg. Min bror hjälpte mig så att jag fick träffa honom. Han kunde säga att jag skulle hänga

med honom, men i själva verket skjutsade han mig till min kille och väntade utanför i bilen i ett par timmar.

SKOLAN BETYDDE ALLT

När det var jobbigt hemma blev skolan räddningen:

– För mig var skolan allt! Jag hade inget annat. Det var ju där kompisarna fanns, och vuxna som inte slogs och var elaka, berättar Shazia. Samtidigt tycker hon att skolan kunde ha gjort mycket mer för att hjälpa henne:

– De såg inte att jag var utsatt. Ingen reagerade på att jag mådde dåligt. Ibland hände det till och med att jag kom till skolan med blåmärken utan att någon reagerade och frågade hur jag mådde. Det hade varit så skönt om någon hade sett och frågat hur det var. Som utsatt behöver man någon som trycker på rätt knappar för att man ska börja prata. Och där är alla som jobbar i skolan jätteviktiga!

Nu blev det istället en kurator på Ungdomsmottagningen som blev

räddningen. Redan samma dag som Shazia berättade om sin situation fick hon skyddat boende i en annan stad. Shazia är ung, men framtidsplanerna är klara:

– Jag vill bli socionom, jobba med hedersfrågor och starta ett boende för utsatta flickor. Men framför allt vill jag berätta om det här. Det känns viktigt att alla får veta.

SHAZIAS RÅD TILL DIG SOM ARBETAR I SKOLAN

Se oss. Om du misstänker att någon verkar må dåligt, ställ frågor – och får du undvikande svar, återkom eller ställ nya frågor – ge dig inte. Många försöker dölja att de mår dåligt genom att svara undvikande.

Om det är dig den utsatta öppnar sig för först, stanna kvar och stötta även när andra tar över ärendet. Du har fått ett stort förtroende och är en viktig person för den som är utsatt.

VAD MENAS MED

HEDERSRELATERAT

VÅLD OCH FÖRTRYCK?

Hedersrelaterat våld, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa.* Familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen av flickors och kvinnors liv kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa.

I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i tvångs- äktenskap, hot om våld och våld – även dödligt våld. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas flera förövare och att det kan utövas av både män och kvinnor. Offren för förtryck och våld är flickor, kvinnor, pojkar och män, vars familj och närmaste omgivning kan sanktionera våldet. Unga homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också uppleva att de kontrolleras och hotas samt bli utsatta för fysiskt våld för att de svärta ner familjens heder. **

* Enligt regeringens skrivelse Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer (Skr 2007/08:39)

** Enligt regeringens skrivelse (Skr 2009/10:229)

VAD INNEBÄR DET FÖR DEN SOM ÄR UTSATT?

Många barn och unga i Sverige växer upp i familjer som praktiserar hedersrelaterade normer och värderingar. Barnuppfostran är ofta auktoritär och barn förutsätts vara lydiga. Flickor får ta ett stort ansvar för arbetet i hemmet, de tränas i att vara lydiga och förväntas följa andras vilja i val av framtida partner. Pojkarna har också krav på sig hemifrån. Det är de som sätts att bevaka och bestraffa sina systrar och andra kvinnliga släktingar, även om de inte vill. Om de inte sköter sig kan de också straffas hårt. Pojkarna löper också risken att bli bortgifta mot sin vilja, med någon som slakten har valt ut.

Eftersom hederstänkandet bygger på en heteronormativ struktur med tydliga könsmönster kan även homosexuella, bisexuella och transpersoner (hbt) beläggas med skam inom dessa familjer. Om det kommer fram att någon i familjen är hbt-person kan det leda till både hot och våld eller utstötning ur familjen.

De som utsätts begränsas i sina liv på ett sätt som strider mot både svensk lag och internationella konventioner.

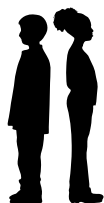
UTTRYCKT I SIFFROR SER DET UT SÅ HÄR

Enligt Ungdomsstyrelsen upplever sig **70 000** unga människor ha begränsningar i förhållande till äktenskap, eller lyda under av familjen uppställda villkor för val av partner.

Av de 70 000 kände sig ca **8 500** unga oroliga över att inte själva få välja vem de ska få gifta sig med.

Nio procent av pojkarna och **tretton procent** av flickorna i Sverige förväntas följa någon annans vilja när det gäller val av äktenskapspartner.

Studien **Oskuld och Heder, Stockholms stad**, visar att **1/3** av alla flickor med två utlandsfödda föräldrar kan leva med hedersrelaterade familjenormer.

ATT FÅ SINA RÄTTIGHETER FRÅNTAGNA GENOM HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK KAN INNEBÄRA

ATT:

- inte få bestämma över sitt liv, sin kropp eller sin sexualitet
- alltid vara bevakad och kontrollerad och styras av dem i familjen som har mer makt än en själv
- inte få bestämma själv vem man vill leva med, utan giftas bort med någon som familjen har valt ut
- inte få umgås socialt med dem man vill
- tvingas kontrollera syskon och kusiner om man är pojke
- bli könsstympad om man är flicka
- bli misshandlad psykiskt och fysiskt om man inte lyder
- bli eskorterad till och från skolan
- inte få gå ut efter skolan på egen hand – eller inte få gå ut alls
- inte få delta i all skolundervisning, som till exempel gymnastik och lägerskolor
- inte få studera vidare, eller studera vidare bara på samma ort som familjen bor på
- inte få ha fritidsaktiviteter
- inte få klä sig som man vill

DU KAN GÖRA

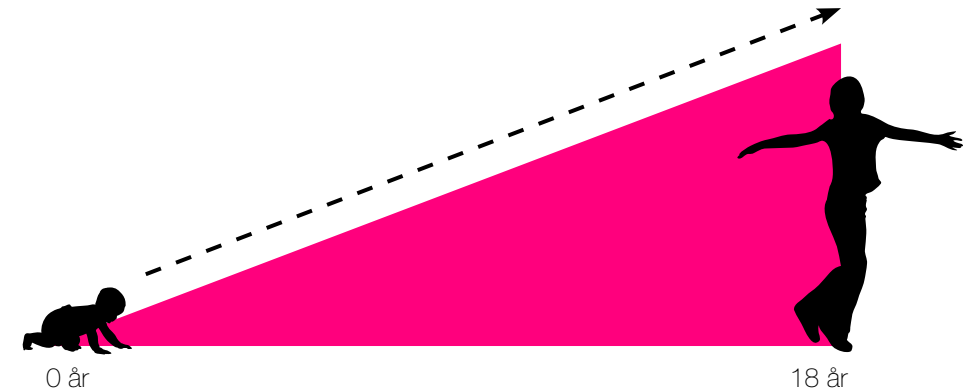
SKILLNAD

För de här ungdomarna är skolan ett fönster mot frihet. Här kan de få tillgång till en annan värld än den de lever i utanför skoltid och göra sådant som är självklarheter för de flesta: träffa vänner, läsa böcker, diskutera och reflektera. Det är i skolan drömmar om ett annat liv kan födas och växa.

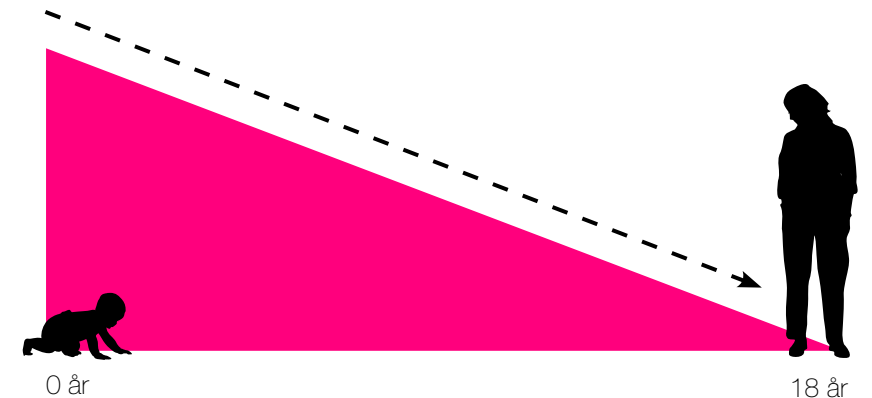
Det är därför du som jobbar i skolan är så viktig. Du som har daglig kontakt med unga personer och träffar dem regelbundet under lång tid har större möjligheter än någon annan att upptäcka någon som är utsatt. Märker du att någon elev blir övervakad eller verkar rädd och orolig? Har någon hög frånvaro, ofta huvudvärk eller ont i magen? Är det någon som alltid har bråttom hem och aldrig deltar i aktiviteter efter skoltid? Det kan vara tecken på att han eller hon är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck.

VARNINGS- TECKEN SOM KAN TYDA PÅ ATT NÅGON ÄR UTSATT.

- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, till exempel musik, gymnastik, sex- och samlevnad
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan
- Ofta återkommande magvärk, huvudvärk och illamående
- Återkommande frånvaro och skolk
- Koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat
- Synliga skador av våld
- Depression och självmordstankar
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan
- Kvardröjande i skolan efter sista lektionen
- Rigid kontroll av fritiden, exempelvis att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan
- Föräldrar som drar sig undan all kontakt med skolan och föräldrar som motsätter sig stödsatser från skolans sida
- Avsaknad av vuxna stödpersoner utanför familjen
- Oro över att föras ut ur landet under sommarlov eller utlandssemester och bli bortgift
- Oro över att familjen ska få reda på att man är homosexuell, bisexuell eller transperson
- Önskan om att "återställa" sin "mödomshinna" eller slidkrans
- Önskemål om att inte gå i samma klass eller skola som syskon eller kusiner
- Eleven rymmer hemifrån

Frihet och livsutrymme för barn som har tillgång till sina fri- och rättigheter

Frihet och livsutrymme för barn som lever med hedersförtryck

VAD SKA MAN GÖRA?

Om en elev tar kontakt med dig och du känner att hon eller han har något att berätta, så ta dig tid, lyssna. Eleven kan ha valt dig därför att hon eller han tror att du kan förstå.

Om du misstänker att allt inte står rätt till, dra dig inte för att ställa frågor – även om det kan kännas som att du gör intrång i den privata sfären. Att ställa frågor visar för eleven att du anser att hon eller han är viktig, att du bryr dig. Om du signalerar att du förstår vad det kan handla om, så blir det lättare för den som är utsatt att berätta och anförtro sig.

Det kan i vissa fall vara lätt att känna osäkerhet om flickans eller pojkens berättelse är sann. Men hon eller han är den som vet om hotet är verkligt, så ta det hon eller han berättar på allvar. Bekräfta eleven och visa att du tror på henne eller honom. Att inte ta ett upplevt hot på allvar kan få stora konsekvenser för den som är utsatt.

Är situationen uppenbart akut för eleven och hon eller han utsätts för hot eller våld ska du kontakta Polisen direkt. Men ofta kan det vara svårt att bedöma hur allvarligt läget är. Då ska du ta kontakt med elevvård och skolledning om det som har kommit fram och låta dem avgöra om skolan ska föra ärendet vidare till Socialtjänsten eller till Polisen. Genom väl fungerande samverkan mellan skola, socialtjänst och polis kan eleven få skydd i en utsatt situation.

Det är viktigt att vara försiktig när man börjar sätta in åtgärder för att hjälpa någon som är utsatt. Kommer det till föräldrarnas eller släktingarnas kännedom att skolan börjar agera kan det till exempel hända att de skyndar på processen för att föra ut sin dotter eller son ur landet. Det är också mycket viktigt att eleven är i säkerhet innan föräldrarna kontaktas.

HUR HAR ANDRA GJORT?

Det kan vara svårt att veta hur man ska hantera de här frågorna, särskilt om man aldrig har ställts inför dem tidigare. Därför bad vi några som arbetar i skolan, och som har erfarenhet av att möta elever som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, att dela med sig av sina tankar och erfarenheter.

Fråga, fråga, fråga!

Anette Franzén, lärare på Hagagymnasiet i Norrköping

– Om man märker att en elev inte mår bra är det viktigt att våga ställa frågor, oavsett vad det gäller egentligen. Vad står skolket och huvudvärken för? Man får inte låta nöja sig med undanlidande svar, utan stå på sig. Bra frågor att ställa om man misstänker att det handlar om heder kan vara ”vill du göra någonting som du inte får?” eller ”tvingas du göra någonting som du inte vill”.

– På min skola har vi pratat mycket om demokrati och allas lika värde i undervisningen. Men också om hur samhället fungerar, vad man har för rättigheter och skyldigheter. Mitt mål är att alla mina elever ska veta att vi i Sverige har rätt att fritt forma våra egna liv och att man har rätt till sin egen fritid och rätt att göra egna val, även om man är omyndig. De ska också veta att man får bli kär

och gifta sig med vem man vill, och att man inte behöver gifta sig alls om man inte vill.

– Det här är komplicerade frågor att hantera, och du ska inte göra det ensam. Koppla in elevvårdsteamet på en gång och låt dem avgöra om ärendet ska tas vidare. Det är viktigt att tänka på att det är skolan som ska driva det – inte du.

Visa att du tror på dem!

Marlene Stenman, lärare på Kungshögskolan i Mjölby

– Vi behöver bli bättre på att inse att det här faktiskt händer runt om i Sverige. Vi måste också bli bättre på att våga bemöta elever som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Vi i skolan måste stå emot när föräldrarna kommer och vill att deras barn

ska undantas från gymnastik, sex- och samlevnadsundervisning, simning eller lägerskolor. Där har vi också stöd i både lagstiftningen och styrdokumentet för vårt yrke.

– I rollen som lärare och mentor är det bra att det finns utrymme att prata om de här sakerna utan att föräldrarna behöver kopplas in. Som mentor har man tystnadsplikt och behöver inte berätta för föräldrarna. Däremot kan man rådfråga andra på skolan och inom socialtjänsten och låta eleven

vara anonym. Det är ett bra sätt att börja nysta i sådana här saker. För att göra eleverna mer medvetna om sina rättigheter har jag på olika sätt lyft in den här frågan både i undervisningen och i mitt mentorskap och pratat mycket om demokrati, mänskliga rättigheter, FNs barnkonvention och individens frihet, rättigheter och skyldigheter. Det har blivit spännande diskussioner där vissa elever tydligt har tagit sina egna kulturer i försvar. Men likafullt har det sått ett frö hos alla.

– Sist men inte minst är det viktigt att vi i skolan möter de här eleverna, att vi lyssnar på dem och tror på dem! Och om alla vi som arbetar i skolan vet om att detta faktiskt förekommer så blir det lättare att tro på de utsatta elever som kommer till oss och berättar om hur de har det.

Vi måste sluta vara så aningslösa och naiva helt enkelt!

Man måste våga ställa jobbiga frågor!

Mats Lundgren, kurator på Nobelgymnasiet i Karlstad

– Som kurator träffar man inte alla elever, men dem jag träffar får jag i regel en närmare kontakt med. Och det är där, i den kontakten som man kan upptäcka att allt inte står rätt till. De här problemen är svåra att få syn på, så man måste vara väldigt lyhörd för att fånga upp de signaler som ändå finns. Man måste våga ställa jobbiga frågor och inte dra sig för att göra intrång, även om det kan kännas svårt.

– Det här är svåra saker att prata om, så det är självklart viktigt att bygga upp ett förtroende hos eleven. För dig själv givetvis, men också för skolan och i nästa steg socialtjänsten och Polisen. Det är ju först när eleven känner förtroende som han eller hon kan öppna sig och berätta om sin situation. Att berätta att man blir misshandlad hemma är jobbigt, och alla orkar heller inte berätta för alla inblandade.

– Det är också viktigt att stärka och bygga upp självkänslan hos eleven: många känner att det är deras fel att pappa slår dem eller att mamma är ledsen och besviken på dem. Vi i skolan måste få utsatta elever att inse att det inte är dem det är fel på, utan att det system de lever i inte är acceptabelt, och även strider mot svensk lagstiftning.

– För eleven, som har vuxit upp i det här systemet och aldrig ifrågasatt det tidigare är detta väldigt komplicerat. Att bryta kontakten med sin familj och släkt, kanske för alltid, innebär en lång sorgeprocess. Där måste vi som vuxna kliva in och ta ansvar när vi vet att någon far illa. Och orka hålla i och stötta den utsatta eleven.

Vi måste förstå att det här händer!

Christina Awerstedt, rektor på Österåkers Gymnasium

– Vi i skolan har en skyldighet att se de här ungdomarna och hjälpa dem. Vi ska visa att vi förstår och att vi kan hjälpa dem som är utsatta. Därför måste vi integrera de här frågorna i undervisningen, till exempel genom att prata mer om fri- och rättigheter i klassrummen.

– Har man väl börjat se det här så upptäcker man att det finns överallt. Men för att upptäcka det behöver man först förstå att det här faktiskt kan hända. I skolan har vi nog en tendens att vara lite godtrogna, det här ligger så långt från vår föreställningsvärld. Vi i skolan måste förstå att det händer och tydligt visa att Sverige som rättsstat inte accepterar det.

– De flesta som kommer i kontakt med detta känner nog en rädsla för att göra fel, och det är inte konstigt. Det är en fråga som är så laddad på så många plan. Men man får aldrig låta rädslan bli så förlamande att man inte gör något alls. Och man måste vara mycket försiktig och tänka sig noga för, till exempel hur man ordnar möten som inte väcker misstankar och hur man sköter kontakten med andra myndigheter.

– Det är också viktigt att vara lyhörd och ta hänsyn till att varje situation är unik. Även om man har handlingsplaner och rutiner, vilket man ska ha, måste man vara väldigt lyhörd och flexibel i varje enskilt fall. Ingen situation är exakt likadan som någon annan. Det måste man komma ihåg.

Våga fråga vid minsta misstanke om att barn och unga utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.

Våga tro på vad barn och ungdomar berättar.

Våga prata om de här frågorna i undervisningen. Då visar du att skolan och samhället står för likabehandling och tar ställning för allas rätt till frihet.

BEHÖVER DU HJÄLP? KOM TILL OSS.

Att människor i Sverige fråntas sina lagstadgade fri- och rättigheter är inte bara allvarligt – det är brottsligt. Polisen tar de här brotten på stort allvar, och därför vill vi göra fler uppmärksamma på att detta är brott som ska polisanmälas. Men vi vet också hur svårt det kan vara, både att se dem och att göra en anmälan.

På **hedersförtryck.se**, **dinarättigheter.se** och **polisen.se** kan du läsa mer om hedersrelaterat våld och förtryck.

Den här broschyren är en del av ett informationsmaterial riktat till skolan. Resten av materialet, bland annat en film där både utsatta och skolpersonal berättar om sina erfarenheter, hittar du på följande webbsidor:

hedersförtryck.se

polisen.se

skolverket.se

Den här informationen är ett samarbete mellan Rikspolisstyrelsen och Länsstyrelsen Östergötland. Rikspolisstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att genomföra en informationskampanj avseende brott i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med kampanjen är att uppmärksamma dessa brott och få fler att polisanmäla.

Länsstyrelsen Östergötland har fått i uppdrag av regeringen att förebygga och förhindra att unga mellan 13 och 25 år utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och blir bortgifta mot sin vilja. En del av detta uppdrag är att utarbeta och sprida information till barn och unga, bland annat om relevant lagstiftning och till vem de kan vända sig till för att få stöd.

Utgiven: April 2013

Produktion: Granath

Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB

Illustrationer: Dennis Eriksson/Woo Agentur

Foto: Getty images

Tack till Christina Awerstedt, rektor på Österåkers Gymnasium, Anette Franzén lärare på Hagagymnasiet i Norrköping, Mats Lundgren, kurator på Nobelgymnasiet i Karlstad och Marlene Stenman, lärare på Kungshögskolan i Mjölby. Men framför allt vill vi rikta ett stort tack till alla de medverkande som vi inte kan avbilda och nämna vid namn. Det är personer som genom att berätta sina historier har fått oss att förstå vad vi måste berätta och göra känt. Ni är bevis för att drömmar går att uppnå och att ett annat liv är möjligt. Tack!

Personerna på fotografierna har inget med innehållet att göra.

ELATERAT

